

مسکن و محیط زیست

شماره ۱۳۲ ◆ زمستان ۸۹ ◆

تجلى فضای جمعی در سکونتگاه‌های روستایی

مهران علی الحسابی * / نفیسه نگارش **

۱۳۸۹/۰۲/۱۲

۱۳۸۹/۱۲/۰۸

تاریخ دریافت مقاله:

تاریخ پذیرش مقاله:

چکیده

روستا، این مأمن نخستین تجارب یکپارچگی تاریخ حیات بشری، محیطی است که زندگی در آن جریان دارد و جریان زندگی، در تعادل بین انسان و طبیعت در حال گذار است. سادگی روابط افراد جامعه روستایی از یک سو و تلاش همگانی آنان در عرصه تولید از سوی دیگر، موجب ایجاد تفاوت‌هایی میان زندگی و به تبع آن کالبد روستاهای با شهرها شده است. روستاهای سرزمین مانه برای تبدیل شدن به شهر (بر اثر افزایش جمعیت)، که به عنوان محلی برای تولید و مکانی برای پشتیبانی از شهر و مکمل آن در عرصه‌ها و ابعاد مختلف ایجاد شده‌اند.

خصوصیات کالبدی روستاهای تحت تأثیر دو گروه کلی، عوامل مرتبط با محیط (طبیعت) و انسان شکل گرفته و تکامل یافته است. انسان‌ها بر اساس تجربه و خرد جمعی، روستاهای را به گونه‌ای که نیازهای آنها را تأمین سازد، شکل داده‌اند. فضاهای جمعی، از سرپناه‌های ساده انسانی در جوامع اولیه و یا آتش مقدسی که برگرد آن جمع می‌شدند، آغاز گردید و با گسترش روابط اجتماعی، این فعالیت‌ها در انواع فضاهای نظیر خانه، معبد، بازار، کوچه، میدان و... گسترش پیدا کرد. در واقع هر یک از این فضاهای ظرفی برای فعالیت‌های اجتماعی به شمار می‌آید.

در نوشتار حاضر ابتدا به بررسی مفهوم فضای جمعی و اهمیت آن در روستا پرداخته و عوامل مؤثر در شکل‌گیری فضاهای جمعی را مورد بررسی قرار می‌دهیم، در نهایت به بررسی مفاهیم و مصادیق فضاهای جمعی در روستا می‌پردازیم.

واژگان کلیدی: روستا، تعاملات اجتماعی، فضای جمعی، خاطرات جمعی، گره.

* دکترای طراحی شهری، استادیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران .

** دانشجوی کارشناسی ارشد معماری دانشگاه علم و صنعت ایران.

- این مقاله از پایان نامه کارشناسی ارشد معماری با عنوان "طراحی مسکن با رویکرد فضاهای جمعی" برگرفته شده است.

صورت خیالی مکان برآورده شدن تمناها و آرزوها را بربار دارند. پس، آن دیوار و این نیش و آن گذر و این کنج، پیش از آنکه دیوار و گذر باشند، مکان ابناشت خاطره‌های جمعی هستند، مکان ابناشت فرهنگ ما، مکان ابناشت سنت‌های جاری و گاه منسوخ، مکان صور خیالی مردمان ما. (حبیبی، ۱۳۷۸، ص ۱۷) در این جغرافیای محدود، روابط اقتصادی- اجتماعی- فرهنگی، موجب پیدایش وحدت و یکپاچگی گروه شده و آن را از گروه دیگر تمایز می‌سازد. اجتماع روستا دارای نیروی معنوی مسلط بر اعضاش است که بر رفتار افراد نظارت عالیه شدید دارد و آن‌ها را به پیروی از هنجارهای اجتماعی و ادار می‌کند و این نیروی معنوی همان سنت‌های روستایی و قوانینی است که بر جامعه روستا حاکم است. برخی سوالاتی که در این زمینه مطرح می‌شوند عبارتند از:

- منظور از فضای جمعی چیست؟
- چه عواملی در شکل‌گیری فضاهای جمعی روستا دخیل می‌باشند؟
- فضاهای جمعی چه تأثیری بر کالبد روستا دارند؟

ویژگی‌های کالبدی روستاها

در روستا با وجود کوچک بودن محدوده کالبدی آن، می‌توان نوعی تفکیک بافت و تقسیمات کالبدی در قالب محلات را مشاهده کرد. عوامل مذهبی، قومی، خویشاوندی و... می‌توانند روستا را با توجه به تمایلات جامعه روستایی به گروههایی با هویت محله‌ای خاص و شناخته شده تقسیم نمایند. مراکز محلات، نقاط کانونی و عمومی‌ترین عرصه محلی و محل برخورد و تجمع هم محله‌ای‌ها محسوب می‌شود. در گذشته یکی از مهم‌ترین عوامل هویت دهنده در بافت محلات، وجود سلسله مراتب در صورت‌بندی فضاهای جمعی بود. ارتباط یک

وقتی که به بررسی لایه‌هایی که در آن‌ها سایه‌هایی از نظم در زندگی بشر دیده می‌شود می‌پردازم، مشاهده می‌کنیم که آبادی^۱، نیاشگاه^۲ و ده^۳، پیش از ایجاد شهر و پیش از ده، پناهگاه^۴ و اردوگاه^۵ و غار^۶ بوده و پیش از همه این‌ها، میل به زندگی دسته‌جمعی وجود داشته است. (ممфорد، ۱۳۸۱، ص ۲۹) پیش از آنکه شهر پا به هستی گذارد، روستا "همسایه"^۷ را به وجود آورد، یعنی کسی که در دسترس است و در چنان فاصله نزدیکی زندگی می‌کند که می‌شود او را به راحتی صدا زد، در بحران‌های زندگی، سهیم انسان می‌شود و در جشن عروسی و یا تولد نوزاد، شادی می‌کند، و در هنگام گرفتاری به یاری تو می‌شتابد. (ممфорد، ۱۳۸۱، ص ۴۳) نظم و پایداری روستا، همراه با محیط بسته، مادرانه، صفا و صمیمت، یکرنگی و هماهنگی آن با طبیعت، محصول کنش‌های متقابل گروههای انسانی و فضا است که به گونه‌ای زمینه سازگاری فرد با جامعه را فراهم آورده و موجب جامعه‌پذیری می‌شود. میان اعضای روستا رابطه‌ای محلی وجود دارد که نتیجه کنش‌های متقابل تاریخی است و موجب پیدایش حافظه جمعی و محلی شده و در نتیجه نوعی وجودان و یا شعور جمعی به وجود آورده است. آن درخت، این نیش، آن سکو، این دیوار، آن دکان، این گذر و... همه و همه می‌توانند اجزاء فضایی باشند که در آن خاطره‌های جمعی نسل‌ها به هم پیوند خورده‌است. این نیش می‌تواند مکانی باشد که خاطره‌های کودکی افراد بر آن نقش بسته باشد. می‌تواند گوشه‌ای باشد که در آن پیرمردان محل، به گفتگو می‌نشستند و خاطره‌های روزگاران خود را باز می‌گفتند، می‌تواند تاقچه‌ای باشد که در آن و همیشه شمعی روشن بود، یا شمع‌هایی می‌سوختند تا هم ماده سنگ و آجر را در هم ریزند و هم

عقاید و علایق خود را مطرح کرده و مورد تعامل و تقابل قرار دهنده. چنین فعالیت‌هایی نیازمند فضاهایی است که افراد را به مکث و سکون واداشته و گرد هم جمع کرده، تا بتوانند از طریق گفتگو و «روابط چهره به چهره و رو در رو» به همبستگی اجتماعی دست یابند.

عوامل مؤثر در شکل‌گیری فضای جمعی در روستا

۱. عوامل طبیعی : این عوامل، با محیط طبیعی روستا در ارتباط هستند و جامعه روستایی، کنترل بسیار کمی بر آن‌ها دارد. عوامل طبیعی شامل: آب و هوا، شکل ناهمواری‌های زمین، الگوی شبکه آبهای سطحی و دسترسی به منابع آبهای زیرزمینی و ... است.

- نقش آب در شکل‌گیری فضاهای جمعی : منابع آب آشامیدنی نظیر «قنات» و «چشمه» به همراه «رودخانه» از گذشته‌های دور مهم‌ترین منابع تأمین آب روستاهای کشور بوده‌اند و توانسته‌اند مراکزی برای انجام فعالیت‌های عمومی روستا و جذب مردم باشند. روستاهایی که در کنار دریا قرار گرفته‌اند، فضاهای جمعی (مراکز محلات، معابر و...) آن‌ها معمولاً در امتداد ساحل و به صورت خطی گسترش یافته است.

- نقش شرایط اقلیمی در شکل‌گیری فضاهای جمعی : هسته روستا یا محله، مکانی است که تجمع عمومی در آن به منظور استراحت، گفتگو، خرید و... صورت می‌گیرد. در مناطقی که رطوبت هوا شرایط طاقت فرسایی را برای ساکنان ایجاد می‌کند، فضاهای جمعی در مکانی استقرار می‌یابند که کوران باد آسایش نسبی را فراهم سازد. بالعکس در مناطق سرد و کوهستانی، فضاهای جمعی در مکانی آفتاب‌گیر و در مناطق گرم و خشک، در مکانی سایه‌انداز جای می‌گیرند.

- ناهمواری‌های زمین :

یا چند واحد مسکونی به وسیله بن بست خصوصی یا فضای نیمه خصوصی که همان کوچه است، برقرار می‌شد. با گذر از این بن‌بست به کوچه، در واقع روابط اجتماعی افراد از حد یک خانواده گسترده یا چند خانواده ساده موجود در بن‌بست، به تعداد بیشتری افزایش می‌یافتد و با عبور از کوچه‌ها و گذرها و رسیدن به راسته‌های اصلی و میدانچه‌ها (میدان محلی) برخوردها و به دنبال آن روابط اجتماعی ساکنین محله، باز هم بیشتر می‌شد.

فضای جمعی

- فضای جمعی، فضایی است که فرد را به مکث و سکون واداشته و شرایط لازم برای تعاملات اجتماعی را فراهم می‌کند. بنابراین در مقیاس‌های مختلف، از تک واحد مسکونی، واحد همسایگی و محله گرفته تا مقیاس وسیع‌تر، روستا و شهر قابل بررسی است. بنابراین می‌توان گفت فضاهای جمعی در روستا شامل:

۱. «فضاهای عمومی سرپوشیده و باز» نظیر مساجد و میادین

۲. «فضاهای سرپوشیده و عرصه‌های باز خصوصی، نیمه خصوصی و نیمه عمومی» نظیر : فضای نشیمن، تراس، بهارخواب، حیاط واحدهای مسکونی، ورودی واحدها و ... است.^۷

در ادامه به بررسی فضاهای جمعی در مقیاس عمومی و نیمه عمومی می‌پردازیم .

اهمیت فضای جمعی در روستا

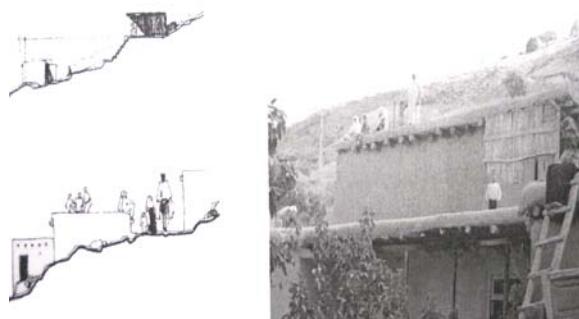
روستاهای به واسطه کارکرد اساسی خود، که تأمین کننده بسیار از نیازهای فردی و جمعی جامعه روستایی هستند، از خصیصه پویایی و تغییر دائمی برخوردارند. پویایی روستاهای، در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و فضایی قابل مشاهده است. جامعه‌ای پویا است که افراد در آن بتوانند به مشارکت بپردازنند و نگرش‌ها، نظرات،

مصادیق فضای جمعی در روستا

۱. ورودی

نحوه ورود به هر فضا، یا به عبارتی ورودی هر فضا، همواره در ذهن افراد جایگاه ویژه‌ای دارد. ورودی هر فضا، اولین مکانی است که با حضور در آن خصوصیات کلی فضا، آداب ورود، حد خصوصی و عمومی بودن و سایر ویژگی‌های فضا کشف می‌شود. به واقع با تمهید ورودی برای یک فضا (خواه یک شهر، خواه یک محله یا یک بنا) آن فضا برای ساکنانش هویت می‌یابد، نشانه گذاری و تقویت شده و زندگانی نمایان می‌گردد. ورودی، مفصلی است که اتفاقی را رقم می‌زند، و آن اتفاق، ورود و خروج از دنیایی به دنیای دیگر است. (الکساندر بنهنل از پاکزاد، ۱۳۸۴، ص ۲) (تصویر ۲)

در مناطق مسکونی روستایی، به دلیل کمبود زمین، مراکز محلات عموماً کوچک و محصورند و در مکان‌هایی قرار دارند که شبیب زمین به حداقل می‌رسد. در برخی موارد نیز فضاهای خصوصی و نیمه عمومی نظیر بام خانه‌ها، جایگزین فضاهای عمومی و جمعی می‌شوند. (تصویر ۱)

تصویر ۱. استفاده از بام به عنوان فضای جمعی در روستای کرج.

تصویر ۲. ورودی خانه‌ای در ایانه.

- هشتی‌ها و دالان‌ها :

هشتی‌ها و دالان‌ها، اغلب در ترکیب با یکدیگر قرار می‌گیرند و فضای واحد و مشترکی را بین چند خانه به وجود می‌آورند، که ورودی‌های این خانه‌ها در درون این فضاهای قرار دارند. این فضاهای با یک ورودی به راه‌های محله‌ای متصل می‌شوند و بدین ترتیب ارتباط خانه‌های مربوط به خود را با بیرون تأمین می‌کنند. این فضاهای

۲. عوامل اجتماعی : عوامل اجتماعی به برخی خصوصیات فکری، فرهنگی، آدابی و عرفی جامعه انسانی اشاره دارد که در فرایند شکل‌گیری و تکامل فضای جمعی مؤثرند، این عوامل شامل: قومیت، روابط خویشاوندی، دین و مذهب، پایگاه اجتماعی^۱ و... هستند که در چگونگی شکل‌گیری، مکان استقرار، ابعاد و اندازه و نحوه تجهیز فضای جمعی تأثیرگذارند.

۳. عوامل اقتصادی : اقتصاد فردی و جمعی در کیفیت شکل‌گیری و امکانات فضاهای جمعی مؤثر است، ولی بدین معنا نیست که بدون شرایط اقتصادی مطلوب، نتوان به چنین فضاهایی دست یافت. همچنین نحوه معیشت افراد محله نقش بهسازی در شکل‌گیری فضای جمعی دارد. به عنوان مثال در روستاهای دارای معیشت وابسته به دریا، مراکز محلات در ساحل دریا استقرار می‌یابند.

گره‌ها نقاطی حساس هستند که ناظر می‌تواند به درون آن‌ها وارد شود؛ کانون‌هایی که مبدأ و مقصد حرکت او را به وجود می‌آورند. ممکن است محل تقاطع برخی معابر درون روستایی با عبور اصلی روستا باشند، نقطه‌ای که چند راه به یکدیگر می‌رسند یا از کنار یکدیگر می‌گذرند، اهمیت آن‌ها بیشتر به سبب تراکم پاره‌ای از امور و یا خصوصیات در نقطه‌ای است، مانند گوشه‌ای از یک مسیر که به اصطلاح «پاتوق^۹» بچه‌های محل است.

- مرکز محله

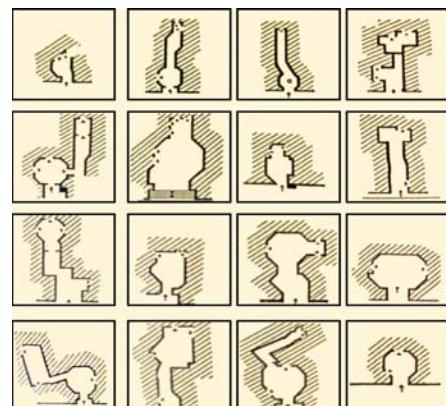
مرکز محله، محل برخورد و تجمع هم محله‌ای‌ها محسوب می‌شود. این گونه مراکز، عموماً به صورت میدانچه با اشکال هندسی منظم و غیر منظم بوده و بازارچه محله، حمام، مسجد و تکیه، آب انبار، سایر اماکن مذهبی، مدرسه و فضاهای خدماتی در اطراف آن استقرار می‌یابند. مرکز محله گاه خطی است و بخشی از گذر اصلی محله محسوب می‌شود. وجود مزاری مقدس نیز در شکل‌گیری مرکز در محلی خاص بسیار مؤثر است. (تصویر^۴)

تصویر^۴. چایخانه ستی ماسوله

پاره‌ای از این «گره‌ها»، کانون و نقطه اصلی یک محله (مرکز محله) هستند که از آن‌ها تأثیر محله به تمام قسمت‌های آن نفوذ می‌یابد و خود «گره»، در واقع نمادی

آخرین حلقه فضایی بین خانه‌ها (به عنوان فضاهای خصوصی)، با فضاهای عمومی‌اند و می‌توان آن‌ها را فضاهای نیمه خصوصی نامید. (تصویر^۳)

تصویر^۳. هشتی‌ها و دلان‌ها.

بن‌بست اختصاصی یا هشتی (فضای نیمه عمومی - نیمه خصوصی)، دارای ویژگی‌های زیر است:

- از آنجا که درهای خانه‌ها به فضای یک سکو، هشتی یا بن‌بست باز می‌شود، احساس تملک و امنیت می‌بخشد.
- ساکنان بدون هیچ مداخله‌ای در فضای خصوصی خود، می‌توانند گرد هم آیند و با مشورت و تماس با یکدیگر تصمیم بگیرند، این امر روابط اجتماعی ساکنان را تقویت می‌کند.

- سلسله مراتب دسترسی، باعث دوری از شلوغی و رفت و آمد عموم می‌شود.

- فضاهای نیمه خصوصی - نیمه عمومی که به چند خانوار تعلق دارند، موجب شناسایی و آشنایی ساکنین با یکدیگر می‌شوند. از نتایج آن، هشیاری و مراقبت ساکنین نسبت به محدوده فضای مشترک خود است. (احساس مسئولیت و حس تعلق به مکان)

(تولیتی، ۱۳۶۹، ص ۷۰ و ۷۱)

۲. گره (میدان)

برای تمام محله است. بنابراین می‌توان گفت «گره‌ها» مهم‌ترین نقطه، کانون یا قطب «محله»‌ها هستند.

- فرجا^۱ و صحنه‌ها^۲:

فرجا و صحنه‌ها، فضاهای عمومی مجموعه‌ها و واحدهای همسایگی‌اند که در مسیر راههای این مجموعه‌ها و در محل تلاقی و یا انشعاب این راهها مستقر می‌شوند. در محل تلاقی این راهها، گشودگی فضایی به وجود می‌آید که محل برخورد و تماس بین ساکنین مجموعه‌های مسکونی است و یا در مقابل اینیه عمومی یا منزل اشخاص معتبر محله است. این فضاهای دارای عملکردهای متفاوتی بوده است. به صورتی که اگر ابعاد این فضا، امکان برگزاری مراسم عمومی را می‌داشت، اینگونه مراسم نیز برگزار می‌گردید. (تصویر ۵) صحنه‌های کوچکتری نیز در محلات وجود دارند که محل تلاقی راهها نیستند، بلکه یک گشادگی فضایی در مسیر یک راه برای ورود به چند خانه‌اند و به عنوان فضای مشترکی بین ساکنین آن خانه‌ها استفاده می‌شود.

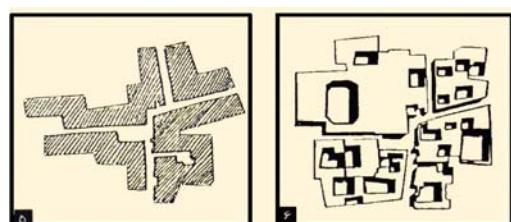
(رشتیان، ۱۳۸۳، ص، ۹۹ و ۱۳۸۳، ص، ۹۹) (تصویر ۶)

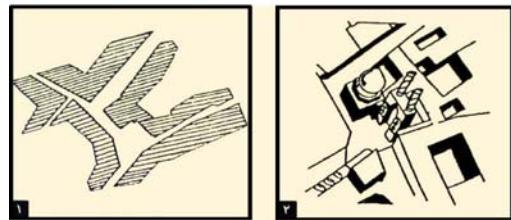
تصویر ۷. بنای زیارت (امامزاده) ایانه.

۴. به آب‌ها:

آب واجد خصلتی است که به عمیق‌ترین و درونی‌ترین بخش طبیعت ما باز می‌گردد و ما را به سرشت وجودیمان پیوند می‌زند. اهمیت آب در زندگی تا حدی است که بدون آن تصوّر زیستن محال است. مردم در سفرها بیشتر جاهایی را که آب و به تبع آن درخت و سایه وجود دارد برای استراحت انتخاب می‌کنند. اگر از آب به جز مواردی که باعث جنگ و نزاع شده‌است بگذریم، آب در شکل گیری مجتمع‌های زیستی نقش بهسازی داشته است. (پاکزاد، ۱۳۸۳، ص ۳۴۱) هرچنان‌که آب به نحوی تجلی می‌یابد، همواره نقش بارزی در جذب

تصویر ۵. فرجا.

تصویر ۶. صحنه.

۳. صحن مساجد، تکایا و حسینیه‌ها :

تصویر ۸. پله در روستای ماسوله.

از حیث منشأ شکل‌گیری، دو دسته متفاوت پله قابل تشخیص است:

۱. آن دسته از پله‌هایی که به واسطه عوارض طبیعی زمین و به منظور ایجاد دسترسی در چنین بستری ساخته شده و در طول زمان، به تدریج، واجد ویژگی‌های دیگری از محیط نیز می‌شوند و در نهایت، فضایی پر انرژی و مملو از رویدادهای متنوع را ارائه می‌نمایند.

(تصویر ۹)

تصویر ۹. پله در نقش فضای جمعی در روستای ایانه.

۲. پله‌هایی که یکباره و برای مقصد خاصی ساخته شده‌اند، به واقع آنها ترکیبی از اختلاف سطح‌های مصنوعی و ساخته بشر هستند که به واسطه ایجاد تأکید

مردمان روستا، مسافران و گردشگران ایفا می‌کند. این تجلی اغلب به صورت قنات، چشمه و رودخانه‌ای است که از میانه روستا می‌گذرد، و یا دریا، دریاچه یا خلیجی است که در مجاورت روستا گسترش شده‌است. در حقیقت می‌توان گفت، این عنصر طبیعی به شاخصی تبدیل شده که در تصویر ذهنی افراد نقش به‌سزایی دارد.

۵. پله:

تمامی ما خاطراتی از نشستن روی پله و بازی روی آن داریم. نشستن روی پله‌ها و صحبت و دردسل با دوستان تجربه‌ای آشنا است. پله، فضایی چند عملکردی است، که منجر به بروز انواع تعاملات اجتماعی در مقیاس‌های مختلف می‌شود. به واقع چند عملکردی بودن پله، نقش آن را از یک عنصر بالابر! به یک فضای مکث و گفتگو ارتقاء می‌دهد :

- پله‌ها فضاهایی گسترش دار ارتفاع می‌باشند، نه در سطح،
- تحت هر شرایطی، فقط قابل استفاده برای پیاده هستند.

▪ حضور در پله، حضور در میان یک فضا نیست، بلکه در آن واحد، شخص خود را درون چند فضا احساس می‌کند، گویی فرد در یک سطح سیال حضور دارد و درون فضایی معلق حرکت می‌کند.

پله، رابط دو یا چند عرصه و حوزه است. مترتب شدن نقش "رابط" به فضای پله باعث می‌شود که آن را تبدیل به یک مفصل نماید و این مفصل، مانند هر مفصل دیگری، دارای خصوصیاتی از ویژگی‌های فضاهای پیرامون خود است. شخصیت پله، صرفاً منوط به فرم کالبدی خاکش نیست، بلکه بیشتر تحت تأثیر رویدادهای واقع شده در آن، حال و هوای افراد مخاطب آن است، نظیر: نشستن، توقف، تجمع گروه‌های کوچک، نظاره پیرامون و مناظر عمومی قابل رویت. (تصویر ۸)

بر یک موضوع و یا ایجاد شکوه و... ساخته می‌شوند.
(پاکزاد، ۱۳۸۳، ص ۴۱۵-۴۱۶)

۶. بازارها:

بازارها، علاوه بر ایفای نقش تجاری، به عنوان گردشگاه، مکان تفریحی و فضای جمعی نیز مورد استفاده قرار می‌گیرند. به عبارتی بازارها علاوه بر آن که بنیادی اقتصادی، میراثی فرهنگی و نهادی اجتماعی‌اند فضایی هستند که در معماری آن انعکاس شرایط جغرافیایی و مقتضیات اقلیمی آن منطقه کاملاً رعایت شده‌است. بازار، از عناصر سنتی و باستانی هنر و معماری است، که بسیاری از فعالیت‌ها را به طور مناسب و علمی در نقطه‌ای متمرکز می‌نمایند. (مشهدی - زاده، ۱۳۸۱، ص ۲۹۸) بازارها در امتداد مهم‌ترین راه‌ها و مسیرهای اصلی و در ارتباط با سایر فضاهای جمعی نظیر مساجد، تکایا، میدان‌های اصلی و... گسترش یافته‌اند.

(تصاویر ۱۰ و ۱۱)

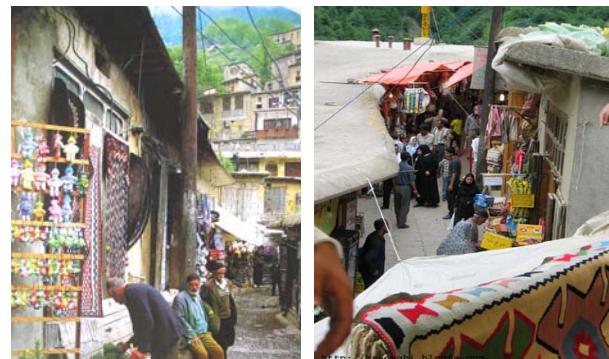
تصویر ۱۲. یکی از معابر در روستای ایانه.

در چگونگی شکل گیری مسیرها و معابر روستایی چند عامل تأثیر قاطع داشته‌اند:

۱. هماهنگی ابعاد و جهت مسیرها با عوامل اقلیمی نظیر جهت و زش باد، تابش خورشید و ...
۲. تأثیرپذیری ابعاد و جهت معابر از عوامل محیطی نظیر پستی و بلندی‌های زمین و مسیرها و شبکه‌های آب، قنات، چشمه و

۳. جهت‌گیری معابر به سمت مکان‌ها عبادی و آیینی (مسجد، حسینیه‌ها، امامزاده‌ها,...) (تصویر ۱۳)

۴. انطباق با روش‌های معيشت و سنت زندگی روستائیان، به طوری که در روستاهایی که فعالیت غالب در آن‌ها دامداری است، مبدأ و مقصد حرکت دام، در

تصاویر ۱۰ و ۱۱. بازار ماسوله در نقش فضای جمعی فعال.

۷. مسیر:

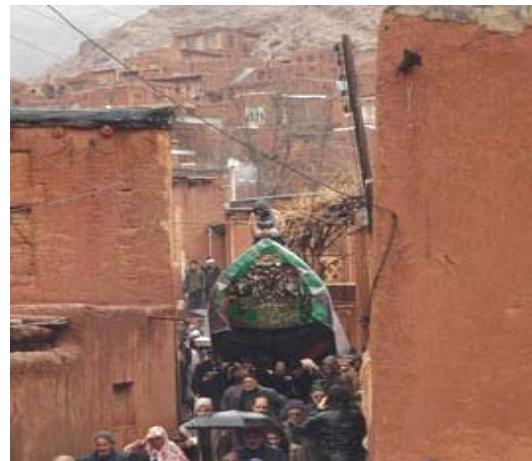
شبکه معابر درون روستا، به دلیل برقراری ارتباط بین انواع فضاهای، با فعالیت‌ها و کاربری‌های مختلف، از اهمیت زیادی برخوردارند. آن‌ها یکی از عناصر اصلی سازمان فضایی روستا هستند، و از این گذشته در ذهن عابرین به صورت خطوطی ظاهر می‌شوند که ارتباط و

اما در بافت‌های جدید روستایی، عرض معابر، تقاطع‌ها و میادین به علت نیاز به وسایل حمل و نقل موتوری و کشاورزی (کمباین، تراکتور، اتومبیل و...) و در بسیاری موارد ناشی از تفکر نادرست طراحی و تمایل به تقلید از الگوهای شهری افزایش یافته است. (احمدیان و محمدی ماکرانی و موسوی، ۱۳۸۷، ص ۲۱)

نتیجه

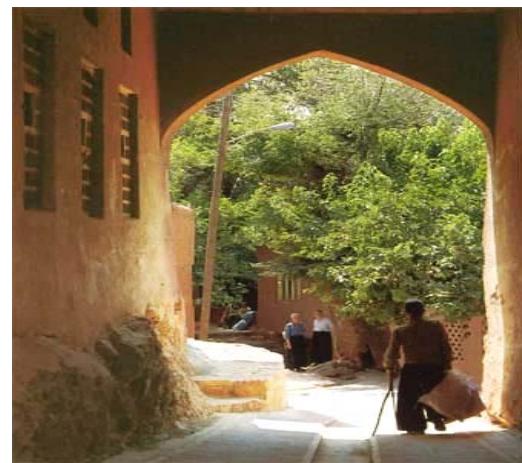
سازمان کالبدی روستا در فرایندی تعاملی با حضور عواملی چون: تمایلات، علائق و اهداف جامعه از یک سو و نیروهای محیطی (تسهیل‌گر و یا محدودکننده) از سوی دیگر شکل گرفته‌اند، مراکز محلات به وسیله رشته فضاهای، عناصر ارتباط دهنده و گذرها، به گونه‌ای به هم متصل شده‌اند، که یک کل واحد را به وجود آورده‌اند. در این الگو، شاهد فضاهایی متباین و با مقیاس انسانی هستیم، که عوامل طبیعی نظیر: شب زمین، منابع آب آشامیدنی، اقلیم، جریان‌ها و غیره؛ و عوامل اجتماعی نظیر: مذهب، طایفه، قوم، پایگاه اجتماعی افراد؛ و عوامل اقتصادی نظیر: معیشت و درآمد، در آن دخیل هستند. به بیانی دیگر پیکرهای موجود در سکونتگاه‌های روستایی، اعم از فضاهای خصوصی یا عمومی، متأثر از مجموعه متنوع و پیچیده‌ای از عوامل محیطی، مناسبات معیشتی، تعاملات اجتماعی، باورها و آیین‌ها پدید آمده‌اند. در این میان، فضاهای جمعی روستا که مجموعه‌ای متشكل از فضاهای سرپوشیده و روباز بوده و در مقیاس‌های مختلف عمومی، خصوصی و نیمه عمومی عمل می‌نمایند، در فرایندی نشأت گرفته از تأثیر عوامل طبیعی، اقتصادی و اجتماعی شکل یافته‌اند و در تنوعی بی‌بدیل، از ورودی‌های خانه‌های مسکونی و ابنيه عمومی تا گرهای میادین عمومی روستا را در بر می‌گیرند. این فضاهای در روستاهای کشور، صحنه بروز مجموعه‌ای از

تعیین مسیر شبکه دسترسی مؤثر بوده است. همچنین عرض معابر با حرکت گله پیش بینی می‌شوند و دیده شده که عرض معابر اصلی به بیش از ۲۰ متر می‌رسد. همچنین معابر روستاهایی که اتراقگاه عشاير بودند، عریض‌تر از سایر روستاهای شکل گرفته است.

تصویر ۱۳. برگزاری مراسم عزاداری محرم در ایانه.

۵. عرض معابر در بافت قدیم بسیاری از روستاهای مناسب با حرکت انسان و عبور حیوانات باربر تنظیم شده و به همین دلیل اغلب کم بوده است. (تصویر ۱۴)

تصویر ۱۴. تناسب عرض معابر روستای ایانه با مقیاس حرکتی انسان.

یادداشت‌ها

- 1- Hamlet
- 2- Shrine
- 3-Village
- 4- Cache
- 5- Camp
- 6- Cave

۷- خانه‌های روستاییان فضاهای مجللی نیستند ، بلکه فضاهایی به منظور استراحت و کارگاه‌های کوچکی هستند که می توان از آن‌ها در حکم فضاهای جمعی یاد کرد.
 ۸- شکل گیری مراکر تجمع و هویت مرکز محله‌ای در نزدیکی منازل افراد سرشناس روستا

۹- پاتوق یا پاتوغ، در گذشته محل فعالیت‌های گوناگون و ارتباط مردم و اجتماع لوطیان بوده‌است. توغ علم بزرگی بود که مردم محله در ایام عزاداری عاشورا آن را به حرکت در می‌آوردند. (توسلی، ۱۳۸۱، ص ۱۰)

10. Foraja
- 11- Sahe

منابع

- ۱- احمدیان، رضا و محمدی ماکرانی، حمید و موسوی، سیرووس؛ ویژگی‌های شکلی بافت‌های روستایی ایران، آبادی، شماره ۵۹، ۱۳۸۷.
- ۲- پاکزاد، جهانشاه؛ راهنمای طراحی فضای شهری در ایران، شرکت طرح و نشر پیام سیما، تهران، ۱۳۸۳.
- ۳- توسلی، محمود؛ اصول و روش‌های طراحی شهری و فضاهای مسکونی در ایران، جلد اول، مرکز مطالعات و

شهرسازی و معماری وزارت مسکن و شهرسازی، چ ۲، تهران، ۱۳۶۹.

- توسلی، محمود؛ ساخت شهر و معماری در اقلیم گرم و خشک ایران، پیام نو و پیام، تهران، ۱۳۸۱.

۴- حبیبی، محسن؛ فضای شهری، حیات واقعه‌ای و خاطره‌های جمعی، صفحه، شماره ۲۸، ۱۳۷۸.

۵- رشتیان، محمد؛ چارچوب طراحی شهری برای میادین محله‌ای، مجله شهرداریها، ضمیمه ماهنامه شماره ۶۷، ۱۳۸۳.

۶- کسراییان، نصرالله. ماسوله، آگاه، چ ۱، تهران، ۱۳۸۰.

۷- معمورد، لویز. مدنیت و جامعیت مدنی در بستر تاریخ، ترجمه احمد عظیمی بلوریان، موسسه خدمات فرهنگی رس، چ ۱، تهران، ۱۳۸۱.

۸- مشهدی‌زاده دهاقانی، ناصر. تحلیلی از ویژگی‌های برنامه‌ریزی شهری در ایران، دانشگاه علم و صنعت ایران، چ ۴، تهران، ۱۳۸۱.

9- www.photogheraf.ir

10- www.IranDeserts.com